Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 342.7:004.8:070
DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2195/2026/1.131-5

Олег ЗАЯРНИЙ, д-р юрид. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0003-4549-7201
e-mail: olehzaiarnyi@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ЮРИДИЧНІ МЕЖІ ПРАВОМІРНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

В с т у п . ***Стаття присвячена дослідженню юридичних меж правомірного застосування систем штучного інтелекту у діяльності медіа в контексті стрімкого поширення генеративних ШІ-технологій та загострення проблем дезінформації, дипфейків і порушень прав людини.***

Актуальність теми публікації зумовлена відсутністю в нормах законодавства України спеціального механізму правового регулювання застосування штучного інтелекту суб'єктами медіа, а також необхідністю узгодження національної практики з вимогами Регламенту ЄС про штучний інтелект (Regulation (EU) 2024/1689), Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права, а також Керівних принципів Ради Європи щодо відповідального впровадження ШІ у журналістиці (2023).

Метою статті є виокремлення та дослідження нормативного, правозастосовного і фактичного критеріїв правомірності застосування систем ШІ суб'єктами медіа, обґрунтування на цій основі пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у відповідній сфері правового регулювання з урахуванням стандартів права ЄС і Ради Європи.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із застосуванням систем ШІ у медіадіяльності та реалізацією механізму захисту прав і законних інтересів учасників таких відносин.

М е т о д и . ***У процесі підготовки статті застосовано загальнонаукові методи пізнання: діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, а також спеціальні методи: порівняльно-правовий, нормативно-догматичний, соціологічний та метод правового прогнозування.***

Р е з у л ь т а т и . ***У статті розмежовано нормативний, правозастосовний і фактичний критерії оцінки правомірності застосування ШІ в медіа, досліджено ризикоорієнтований підхід як методологічну основу відповідного правового регулювання. Особливу увагу приділено захисту прав споживачів медіаконтенту на невтручання у приватне та сімейне життя, на доступ до достовірної інформації та на спростування недостовірних відомостей, а також проблематиці протидії дипфейкам як загрозі інформаційній безпеці держави.***

В и с н о в к и . ***На підставі аналізу європейського досвіду сформульовано рекомендації щодо вдосконалення законодавства України у цій сфері.***

К л ю ч о в і с л о в а : ***штучний інтелект; медіа; дипфейк; дезінформація; ризикоорієнтований підхід; регулювання штучного інтелекту; інформаційна безпека; права людини; свобода слова.***

Вступ

Стрімкий розвиток систем штучного інтелекту (далі – ШІ) зумовив істотну зміну підходів до діяльності медіа. Генеративні ШІ-моделі дозволяють медіа швидко формувати новинні матеріали, відеоролики, аудіозаписи і зображення, достовірність яких практично не поступається продуктам людської творчості.

Водночас ці самі технології перетворюються на потужний інструмент маніпуляцій масовою свідомістю, поширення дезінформації та підриву довіри суспільства до медіа. Зазначені явища становлять пряму загрозу конституційним правам і свободам людини, а також інформаційній безпеці держави (Дослідницька служба Верховної Ради України, 2024, с. 1–2).

Документальним підтвердженням масштабів цих загроз є дані авторитетних міжнародних досліджень.

Так, наприклад, Звіт про стан дипфейків (2023) зафіксував збільшення обсягу такого відеоконтенту в мережі Інтернет на 550 % порівняно з 2019 роком (Home Security Heroes, 2023).

У 2023 році в ході виборчої кампанії в Словаччині соціальними мережами поширились підроблені аудіозаписи, у яких опозиційний лідер нібито обговорював виборчі маніпуляції (International Press Institute, 2023). Випадки протиправного застосування ШІ медіасуб'єктами зафіксовано також під час президентських виборів у США (2024) (Romero-Moreno, 2024, p. 301–302).

Ці факти засвідчують, що ШІ-дезінформація перетворилася на реальний інструмент дестабілізації демократичних інститутів, засіб підриву національної інформаційної безпеки більшості держав світу

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України зазначена проблематика набуває особливого значення, оскільки ворожі інформаційні операції активно використовують генеративний ШІ для фальсифікації офіційної позиції державних органів і посадових осіб, а також підриву міжнародної підтримки нашої держави.

З огляду на зазначені виклики міжнародне співтовариство розробило низку нормативних інструментів. Фундаментальне місце серед них займає Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС 2024/1689 від 13 червня 2024 р. про штучний інтелект (AI Act) (Regulation (EU) 2024/1689, 2024) – перший у світі універсальний законодавчий акт у цій сфері, що набрав чинності 1 серпня 2024 р.

Поряд з ним Рада Європи прийняла Рамкову конвенцію про штучний інтелект, права людини, демократію і верховенство права (2024) (Council of Europe Framework Convention, 2024), а Керівний комітет з питань засобів масової інформації та інформаційного суспільства (CDMSI) схвалив Керівні принципи щодо відповідального впровадження систем ШІ у журналістиці (2023) (Council of Europe Guidelines, 2023).

На сьогоднішній день, Україна підписала згадану Рамкову Конвенцію у 2025 році (Council of Europe Framework Convention, 2024) і активно впроваджує євроінтеграційну

© Заярний Олег, 2026

ISSN 1728-3817

політику щодо відповідального і безпечного використання систем ШІ у різних сферах суспільного життя.

Разом з тим, відсутність окремого закону з питань регулювання суспільних відносин у сфері розробки і застосування ШІ, зокрема, у медіасфері сприяє вчиненню правопорушень з використанням вказаної технології (Дослідницька служба Верховної Ради України, 2024, с. 2).

Окреслена вище проблематика зумовлює наукову актуальність дослідження юридичних меж правомірного застосування систем ШІ у діяльності медіа, визначення критеріїв такої правомірності крізь призму ризикоорієнтованого підходу, а також формулювання конкретних рекомендацій для удосконалення законодавства України з відповідних питань.

Проблематика правового регулювання застосування ШІ у медіа є досить новим, водночас мало розробленим напрямом наукових досліджень у національній доктрині інформаційного права.

Важливе значення для дослідження порушеної у цій роботі проблематики мають праці К. Порлеццо (Porlezza, 2023). Згаданий дослідник у одній зі своїх праць здійснив систематичний аналіз документів ЄС і Ради Європи, присвячених регулюванню ШІ, та дійшов висновку, що регуляторні рамки щодо ШІ рідко містять спеціальні норми стосовно медіа. У тих суспільних відносинах, де вони прийняті, норми права переважно пов'язані з питаннями дезінформації, захисту персональних даних і прозорості алгоритмів, які використовуються медіа.

На нашу думку, це дослідження є важливим доктринальним орієнтиром для визначення нормативного критерію правомірності застосування ШІ в медіа.

У своїх наукових роботах М. Веале здійснив соціологічний аналіз Акту ЄС "Про штучний інтелект та його попередніх редакцій. На цій основі дослідник продемонстрував, що ризикоорієнтована модель регулювання ЄС фокусується на системах, здатних заподіяти шкоду основоположним правам людини (Weale, 2024). Проте, згаданий законодавчий акт Європейського Парламенту, на думку вченого, залишає невирішеним питання класифікації ризиків стосовно медіасистем (Weale, 2024).

Системний аналіз перетину двох ключових регуляторних документів ЄС проведено у статті В. Енгстрьома та Ф. Хакера (Engström & Hacker, 2025). Згадані автори порівнюють Акт ЄС "Про штучний інтелект" (Regulation (EU) 2024/1689, 2024) і Рамкову конвенцію Ради Європи (Council of Europe Framework Convention, 2024) за трьома основними напрямами: визначення поняття "ШІ", ризикоорієнтований підхід і загальний механізм регулювання відповідного виду суспільних відносин. У своїй роботі дослідники доходять висновку про необхідність їх узгодженого застосування (Engström & Hacker, 2025).

Також, актуальним для контексту України є інше дослідження, присвячене проблемам протидії фактам дезінформації з використанням систем ШІ у сфері діяльності медіа. Автори цього дослідження аналізують прогалини у законодавстві України щодо протидії ШІ-дезінформації та обґрунтовують необхідність запровадження національного механізму, сумісного з стандартами правового регулювання, закладеними у Акті ЄС "Про штучний інтелект" (Tkachuk & Voloshyn, 2025).

У іншій міжнародній науково-дослідній публікації проведений систематизований огляд емпіричних і правових досліджень стосовно ШІ в журналістиці. Авторами відповідної публікації встановлено, що існує чотири основних "хвилі" автоматизації діяльності в медіа сфері – рекомендаційні системи, автоматизоване написання текстів, аналітика аудиторії та генеративні моделі. Активне застосування медіа вказаних цифрових інструментів, побудованих на основі функціональних можливостей сучасних систем ШІ, фундаментально змінюють правову природу редакційної відповідальності та ставлять питання про розмежування авторських прав на твори, згенеровані людиною і ШІ (Adjin-Tettey et al., 2025).

Метою статті є виокремлення та дослідження нормативного, правозастосовного і фактичного критеріїв правомірності застосування систем ШІ суб'єктами медіа, обґрунтування на цій основі пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у відповідній сфері правового регулювання з урахуванням стандартів права ЄС і Ради Європи.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із застосуванням систем ШІ у медіадіяльності та реалізацією механізму захисту прав і законних інтересів учасників таких відносин.

Методи

У процесі підготовки статті застосовано загальнонаукові методи пізнання: діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, а також спеціальні методи: порівняльно-правовий, нормативно-догматичний, соціологічний та метод правового прогнозування.

Результати

Медіаіндустрія є однією з галузей, де застосування систем ШІ набуло найбільшого різноманіття.

Виходячи із існуючих результатів аналітичних досліджень порушеної у цій роботі проблематики (Дослідницька служба Верховної Ради України, 2024, с. 3–5), можна виокремити п'ять основних напрямів застосування ШІ в роботі медіа.

1. Автоматизація створення цифрового медіа контенту. Великі мовні моделідозволяють автоматично генерувати новинні матеріали на основі структурованих даних – фінансової звітності, спортивної статистики, результатів виборів. Такі організації, як Associated Press, Washington Post і BBC, вже практикують автоматизоване написання новин (Дослідницька служба Верховної Ради України, 2024, с. 4). Відповідний процес охоплює не лише написання тексту, але й аудіовізуального контенту, що у поєднанні з технологіями дипфейків набуває особливо небезпечного прояву.

2. Редакційна діяльність і персоналізація контенту. Системи ШІ визначають, який контент демонструвати користувачам, як розділяти матеріали у стрічці новин, коли і кому надсилати сповіщення. Алгоритмічні рекомендаційні системи YouTube, Facebook News Feed і TikTok фактично здійснюють функцію редактора, причому непрозорим і неконтрольованим чином. Дослідники фіксують, що алгоритмічне визначення редакційних пріоритетів призводить до "захоплення інфраструктури", тобто поступової втрати медіа контролю над власною редакційною незалежністю.

3. Автоматизована верифікація фактів і виявлення дезінформації. ШІ-системи застосовуються для виявлення маніпулятивного контенту, перевірки джерел, аналізу метаданих зображень і відео. Разом з тим ці самі технології можуть використовуватися для масштабної генерації дезінформації, що є системною правовою проблемою (Дослідницька служба Верховної Ради України, 2024, с. 4).

4. Синтез і трансформація медіаконтенту. Системи ШІ забезпечують автоматичний переклад, субтитрування, транскрипцію, зміну голосу, заміну зображень та осіб у відео. Ці функції відкривають широкі можливості для маніпуляцій з існуючим контентом, включаючи

виготовлення дипфейків – синтетичних аудіовізуальних матеріалів, у яких реальні особи зображаються такими, що говорять або чинять те, чого вони насправді ніколи не робили. За даними аналітиків, у 2024 році використання дипфейків збільшилось на 118 % порівняно з попереднім звітним роком (Home Security Heroes, 2023).

5. Аналітика медіааудиторії та цільова реклама. ШІ-системи збирають, систематизують і аналізують дані про поведінку користувачів, їхні вподобання, місцезнаходження та соціальні зв'язки. Ці дані використовуються для мікротаргетингу рекламного та редакційного контенту, що породжує серйозні ризики для права на приватність споживачів медіаконтенту.

З позицій правового регулювання медіа відносин важливим є те, що кожен із зазначених напрямів застосування ШІ пов'язаний зі спеціальними ризиками порушення прав людини та загрозами інформаційній безпеці. Визначення характеру й ступеня таких ризиків є фундаментом ризикоорієнтованого підходу до правового регулювання, який запровадив Акт ЄС "Про штучний інтелект" (Regulation (EU) 2024/1689, 2024).

Аналогічний підхід до врегулювання питань застосування ШІ з боку медіа також був легалізований у актах Ради Європи (Council of Europe Framework Convention, 2024; Council of Europe Guidelines, 2023).

Побудова механізму правового регулювання застосування ШІ в медіа сфері на основі ризикоорієнтованого підходу зумовило перед сучасною юридичною наукою завдання з пошуку критеріїв оцінки ступеня застосування вказаної інформаційно-комунікаційної технології різними категоріями учасників медіа відносин.

Спираючись на запропонований нами підхід до врегулювання окресленої проблеми на прикладі застосування систем ШІ у галузі охорони здоров'я (Zaiarnyi, 2019, p. 2569–2570), можна виокремити нормативний, юридичний і фактичний критерії оцінки ступеня правомірності застосування цих технологій у сфері медіа.

Нормативний (регуляторний) критерій оцінки правомірності застосування ШІ у діяльності медіа являє собою систему юридично значущих вимог, закріплених у нормах законодавства, міжнародних договорів і актів м'якого права, відповідність яким є необхідною умовою правомірності відповідної діяльності. Цей критерій є первинним, оскільки саме він формує нормативну основу, що конкретизується правозастосовним і фактичним критеріями.

Для держав-членів ЄС, а у окремій категорії медіа відносин і для України, центральним нормативним актом, який формує основу нормативного критерію оцінки меж правомірного застосування систем ШІ у практиці діяльності медіа є Акт ЄС "Про штучний інтелект" (Regulation (EU) 2024/1689, 2024). Він запроваджує ризикоорієнтовану модель регулювання ШІ. У контексті правового розвитку медіа сфери важливе значення мають такі положення Акту ЄС "Про штучний інтелект": ст. 50 AI Act визначення зобов'язань щодо прозорості для постачальників і користувачів систем ШІ. Зокрема, системи ШІ, що генерують або маніпулюють зображеннями, аудіо-, відеоконтентом, що є дипфейками, зобов'язані розкривати неоригінальний характер такого контенту. Суб'єкти медіа, які застосовують системи ШІ для генерації публікованого контенту, несуть юридичне зобов'язання щодо його маркування. Невиконання цього зобов'язання є самостійною підставою для притягнення до юридичної відповідальності.

При цьому, Акт ЄС "Про штучний інтелект" запровадив офіційне визначення "дипфейку" як штучного або маніпульованого зображення, аудіо- чи відеоконтенту, що зображає реальних осіб, місця або події і може здатися справжнім (ч. 4 ст. 50). При цьому, згідно з приписами ст. 5 Акту ЄС "Про штучний інтелект", ШІ, які застосовуються для маніпулювання інформаційним простором шляхом створення фіктивних профілів і поширення дезінформації, підпадають під категорію систем "неприйнятного ризику"і підлягають прямій забороні на території ЄС та держав-членів. Починаючи з 2 лютого 2025 р. Ця норма має принципово важливе значення для медіа, які можуть зловживати ШІ для маніпулювання громадською думкою.

На відміну від Акту ЄС "Про штучний інтелект", розрахованого перед усім на застосування в межах юрисдикції ЄС, Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію і верховенство права (Council of Europe Framework Convention, 2024), підписана Україною у травні 2025 року., є першим юридично обов'язковим міжнародним договором з питань ШІ. Конвенція закріплює принципи людиноцентричності, прозорості та підзвітності, недискримінації, верховенства права. Для медіасфери найбільш значущою є вимога сумісності застосування ШІ з гарантіями прав людини, закріпленими у ст. 10 Конвенції Про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950).

Виходячи із системного тлумачення вказаних міжнародно-правових актів Ради Європи, застосування ШІ в медіа не може обмежувати або вводити в оману споживачів медіа контенту.

01 грудня 2023 р. CDMSI Ради Європи прийняв Керівні принципи щодо відповідального впровадження систем ШІ у журналістиці (Council of Europe Guidelines, 2023). Хоча цей документ має характер м'якого права, він є найбільш деталізованим джерелом нормативного критерію правомірності застосування ШІ медіа. Керівні принципи охоплюють повний редакційний цикл та ставлять у центр принцип збереження людського контролю над ключовими редакційними рішеннями і принцип прозорості щодо застосування ШІ для споживачів медіаконтенту.

В Україні на рівні національного законодавства нормативний критерій правомірності застосування ШІ в медіа формується на основі окремих вимог до застосування ШІ, передбачених окремими законами.

Так, зокрема, Закон України "Про медіа" від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX визначив вимоги до діяльності медіа в Україні, спеціальні правила створення і розповсюдження медіа контенту, процедури захисту прав споживачів у цій сфері правового регулювання. Водночас, у нормах згаданого Закону України спеціального регулювання не одержали правовідносини, які виникають у зв'язку із застосуванням систем ШІ у медіа сфері.

Окремі аспекти порушеної проблематики одержали певне законодавче вирішення у Законі України "Про авторське право і суміжні права" у новій редакції від 01.12.2022 року з наступними змінами та доповненнями. Йдеться про порядок визначення авторських і суміжних прав на твори, повністю або частково згенеровані з використанням ШІ.

Відповідно до положень вказаного Закону України, автором визнається лише фізична особа, творчою працею якої створений оригінальний об'єкт авторського права. Водночас, згідно з ч. 1 та 3 ст. 7 згаданого Закону України, охороні підлягає лише форма вираження об'єкта авторських прав, а технології, методики засоби створення таких творів під правову охорону не підпадають.

До того ж, відповідно до ч.1 ст. 33 Закону України "Про авторське право і суміжні права": "Неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та створений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. Твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою" (Закон України "Про авторське право і суміжні права", 2022).

Виходячи із системного тлумачення змісту наведених норм, законодавець чітко розмежував підходи до охорони об'єктів авторських прав, створених як безпосередньо комп'ютерною програмою без творчого внеску фізичної особи, так і залученням комп'ютерних програм для виконання окремих завдань, які не мають вирішального значення для оригінальності об'єкта авторських прав.

Виходячи з такого законодавчого підходу, медіа контент, згенерований ШІ, підпадає під охорону права особливого роду (sui generis). Таке законодавче формулювання у контексті діяльності медіа має важливе практичне значення, оскільки дозволяє розмежувати підходи до охорони авторських прав на твори, створені безпосередньо журналістами, редакторами, іншими працівниками і новинними агрегаторами, іншими аналітичними платформами, повністю розробленими на основі ШІ.

Певне доповнення до змісту нормативного критерію оцінки правомірності меж застосування систем ШІ в діяльності медіа вносить Закон України "Про захист персональних даних" від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (Закон України "Про захист персональних даних", 2010).

Цей закон визначає загальні вимоги до мети, підстав і процедур обробки персональних даних в усіх сферах суспільного життя, передбачає механізм відновлення порушених прав суб'єктів персональних даних. Не зважаючи на загальну дію норм згаданого Закону України, його положення містять універсальні вимоги до всіх процедур обробки персональних даних, зокрема, для машинного навчання систем ШІ для медіа аналітики.

Водночас, відсутність окремого Закону України "Про основні засади розробки і застосування систем штучного інтелекту" і спеціальних норм у Законі Україні Про медіа" обумовлює досить фрагментарний зміст нормативного критерія оцінки правомірності меж застосування ШІ в медіа. Ухвалення вказаних законодавчих актів, на нашу думку, могло б сприяти визначенню вимог до моделей систем ШІ в медіа, встановленню підстав і умов застосування цих технологій суб'єктами медіа, закріпити обмеження до використання штучно згенерованого контенту. Поряд з цим, формування ефективного законодавчого підґрунтя для використання медіа систем ШІ може сприяти впровадженню ризикоорієнтованого підходу у національний медіа простір, стандартизації і моніторингу функціонування відповідних систем.

Правозастосовний (юрисдикційний) критерій правомірності застосування ШІ в медіа являє собою систему вимог, вироблених практикою правозастосовних органів у процесі вирішення конкретних справ, пов'язаних із застосуванням ШІ. Він конкретизує та розкриває нормативний критерій стосовно спеціальних умов медіадіяльності.

У контексті формування вказаного критерію оцінки меж правомірного застосування систем ШІ в діяльності медіа, вагомий внесок у його формування зробив Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ).

ЄСПЛ у своїй практиці виробив розгорнуту доктрину балансу між свободою преси (ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) і правом на приватне та сімейне життя (ст. 8 цієї Конвенції).

Ця доктрина набула особливо важливого значення для регулювання ШІ в медіа у контексті поширення дезінформації та алгоритмічного профілювання споживачів. Зокрема, у справі "Bărbulescu v. Romania" (Велика Палата, 2017) ЄСПЛ сформулював чотири критерії оцінки правомірності нагляду за комунікаціями: обізнаність особи про нагляд, можливість доступу до змісту повідомлень, обґрунтованість нагляду та наявність адекватних гарантій правового захисту (ECtHR, Bărbulescu v. Romania, 2017).

Наведені критерії за аналогією застосовуються для оцінки систем ШІ, що здійснюють моніторинг і профілювання користувачів медіаплатформ.

Тим самим, ЄСПЛ фактично визначив умови, за наявності яких використання систем ШІ в онлайн медіа може набувати ознак порушення права особи на невтручання у приватне і сімейне життя. З вказаного та ряду інших рішень ЄСПЛ також випливає важлива ознака правозастосовного критерію оцінки меж правомірного застосування ШІ в медіа – обов'язкове інформування споживачів про використання ШІ для створення контенту, повідомлення про можливі ризики, а також забезпечення послідовного людського контролю на всіх стадіях генерування штучного контенту.

Таким чином, правозастосовний критерій оцінки меж правомірного застосування ШІ в медіа ґрунтується на сукупності вироблених практикою ЄСПЛ умов, які конкретизують зміст позитивних і негативних зобов'язань держави за ст. 8 та 10 Конвенції Про захист прав людини і основоположних свобод.

Проведений аналіз нормативного і правозастосовного критеріїв визначення меж правомірного застосування ШІ в медіа, дає нам можливість визначити зміст ще одного критерія. Йдеться про фактичний критерій.

На нашу думку, він являє собою систему реально вжитих суб'єктом медіа організаційних, технічних і процедурних заходів, що відповідають вимогам нормативного та правозастосовного критеріїв. Якщо нормативний критерій встановлює правила, а правозастосовний – їх інтерпретацію, то фактичний критерій означає їхнє реальне дотримання у конкретній редакційній практиці. Він є ключовим індикатором у справах про відповідальність за наслідки застосування ШІ.

Основним елементом фактичного критерію, на наш погляд, є реальне виконання вимог щодо маркування ШІ-контенту.

Згідно зі ст. 50 Акту ЄС "Про штучний інтелект" (Regulation (EU) 2024/1689, 2024) та Керівними принципами Ради Європи (2023) (Council of Europe Guidelines, 2023), медіа зобов'язані забезпечити чітку ідентифікацію контенту, генерованого або суттєво обробленого системами ШІ. Відсутність такого маркування є самостійною підставою для юридичної відповідальності. Водночас практика свідчить, що вимоги маркування сьогодні не виконуються систематично: відмінності між платформами у підходах до маркування ускладнюють ефективне правозастосування.

У зазначеному контексті одним із засобів подолання проблеми приховування факту генерування медіа контенту з використанням систем ШІ або створення недостовірних відомостей у автоматизований спосіб є забезпечення повсюдного людського нагляду за використанням вказаних технологій на всіх стадіях практики функціонування медіа.

Принцип збереження людського нагляду над рішеннями ШІ є наскрізним для положень Акту ЄС "Про

штучний інтелект" (Regulation (EU) 2024/1689, 2024), Рамкової Конвенції Ради Європи (Council of Europe Framework Convention, 2024) та Керівних принципів Ради Європи (2023) (Council of Europe Guidelines, 2023).

Фактично згаданий критерій означає, що остаточне редакційне рішення стосовно публікації контенту, особливо якщо він стосується конкретних осіб, має прийматися людиною (журналістом, відповідальним редактором, тощо).

Якщо медіа делегує це рішення алгоритму ШІ без людського нагляду – це є порушенням фактичного критерію правомірності. Ця вимога узгоджується з принципом редакційної незалежності, закріпленим у Законі України "Про медіа" (ст. 23) (Закон України "Про медіа", 2022).

Дотримання учасниками медіа правовідносин умов, які охоплюються фактичним критерієм передбачає впровадження внутрішніх редакційних ШІ-політик, проведення оцінки ризиків перед впровадженням систем ШІ у редакційну політику, а також призначення відповідальної особи за дотримання відповідних вимог – за аналогією з інститутом відповідального за захист персональних даних запровадження якого передбачено Законом України "Про захист персональних даних".

Таким чином, на сьогоднішній день в нормах національного і міжнародного права, а також практиці ЄСПЛ було вироблено систему критеріїв, за якими може оцінюватися правомірність застосування систем ШІ в діяльності медіа. Разом з тим, враховуючи відсутність спеціального механізму правового регулювання суспільних відносин у цій сфері, вагомого значення набуває зміст фактичного критерію. Це пов'язано з тим, що на сьогоднішній день В Україні зазначена законодавча прогалина часто усувається за допомогою локальних актів медіа, зокрема, редакційної політики, а також правила відповідального використання ШІ при створенні чи розповсюдженні медіа контенту.

Дискусія і висновки

Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки та рекомендації.

1. Правомірність застосування систем ШІ у медіадіяльності є комплексним правовим феноменом, що визначається єдністю нормативного, правозастосовного і фактичного критеріїв. В Україні нормативний критерій формується на основі вимог Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію і верховенство права, Керівних принципів Ради Європи щодо ШІ у журналістиці, а також вимог Акту ЄС "Про ШІ" у транскордонних відносинах. Правозастосовний критерій визначається практикою ЄСПЛ, Верховного Суду та Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення України. Фактичний критерій означає реальну інституціоналізацію відповідних вимог у редакційній діяльності медіасуб'єктів.

2. Ризикоорієнтований підхід, запроваджений AI Act, є методологічною основою визначення правових меж застосування ШІ в медіа. Рівень юридичних зобов'язань медіа пропорційний ступеню ризику для прав і свобод людини, який несе обрана ним система ШІ.

Загалом, системи ШІ, які застосовуються для генерації та поширення дипфейків у аудіовізуальних чи друкованих медіа, на нашу думку мають бути віднесені до технологій з істотним ступенем ризику для прав і свобод споживачів медіа контенту. Такі системи потребують перед своїм публічним застосуванням обов'язкового позначення про відповідні ризики. При цьому, самим споживачам має бути гарантовано право вибору форми і змісту медіа контенту, а також належний правовий захист від протиправного алгоритмічного впливу з боку ШІ.

3. На сьогоднішній день найбільш гострою проблемою у сфері застосування ШІ в медіа є поширення дипфейків, що загрожує належній охороні і реалізації природніх прав громадян на невтручання у приватне і сімейне життя, на доступ до інформації, на об'єктивну і повну поінформованість про діяльність інших осіб щодо носія відповідного права. В умовах збройної агресії проти України застосування дипфейків для поширення дезінформації утворює додаткові загрози інформаційній безпеці держави, що потребує прямої нормативної відповіді у спеціальному законодавстві.

4. Проведене дослідження дає нам також підстави констатувати, що законодавство України потребує удосконалення у таких основних напрямах:

- прийняття спеціального Закону України "Про основні засади розробки і регулювання систем штучного інтелекту" також внесення окремих доповнень до Закону "Про медіа", якими має бути закріплено визначення "системи ШІ", "дипфейку", "синтетичного контенту", встановлено вимоги до їх маркування у медіа, узгоджені зАктом ЄС "Про штучний інтелект";
- покладення на Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення функцій спеціального національного регулятора у сфері застосування ШІ медіа, зокрема повноважень щодо нагляду за дотриманням вимог маркування ШІ-контенту та протидії поширенню дипфейків;
- законодавче запровадження права споживача медіаконтенту на отримання інформації про застосування ШІ при створенні контенту, що безпосередньо його стосується, – за аналогією з правом на пояснення автоматизованого рішення за ст. 22Загального регламенту ЄС "Про захист персональних даних";
- закріплення у Кримінальному кодексі України та в Законі "Про медіа" спеціальної відповідальності за свідоме виготовлення та поширення дипфейків, які завдають реальної шкоди репутації приватної особи або загрожують інформаційній безпеці держави;
- визначення медіасуб'єктів, що впроваджують системи ШІ, суб'єктами "першої черги" для участі у пілотних проектах регуляторних "пісочниць", передбачених Дорожньою картою регулювання ШІ в Україні.

На нашу думку, реалізація запропонованих рекомендацій дозволить Україні суттєво наблизити національне законодавство до стандартів ЄС у сфері регулювання ШІ, забезпечити ефективний захист прав споживачів медіаконтенту та зміцнити інформаційну безпеку держави в умовах сучасних кіберзагроз.

Джерела фінансування. Автор заявляє про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

Список використаних джерел

Верховна Рада України. Дослідницька служба. (2024). *Інформаційна довідка щодо використання штучного інтелекту в медіа: потенціал і ризики*. https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33465.pdf

Європейський суд з прав людини. (2017, 5 вересня). Bărbulescu v. Romania [Велика Палата]. Заява № 61496/08. https://hudoc.echr.coe.int

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.: ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. (1997). Відомості Верховної Ради України, 40, ст. 263.

Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. (2022). https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20

Про захист персональних даних: Закон України від 01 червня 2010 р. № 2297-VI. (2010). Відомості Верховної Ради України, 34, ст. 481.

Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. (2022). Відомості Верховної Ради України, 32, ст. 83.

Adjin-Tettey, T. D., Anichebe, A., Asante-Agyekum, B., Buabeng, M., & Yartey, D. (2025). Artificial intelligence and journalism: A systematic

bibliometric and thematic analysis of global research. Computers in Human Behavior. https://doi.org/10.1016/j.chb.2025.108707

Council of Europe. (2024). Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law (CETS No. 225). https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/225

Council of Europe, Steering Committee on Media and Information Society. (2023). Guidelines on the responsible implementation of artificial intelligence (AI) systems in journalism. https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/-/guidelines-on-the-responsible-implementation-of-artificial-intelligence-ai-systems-in-journalism

Engström, V., & Hacker, P. (2025). Regulating AI from Europe: A joint analysis of the AI Act and the Framework Convention on AI. The Theory and Practice of Legislation. https://doi.org/10.1080/20508840.2025.2492524

Home Security Heroes. (2023). 2023 state of deepfakes: Realities, threats, and impact. https://www.securityhero.io/state-of-deepfakes

International Press Institute. (2023). Slovakia: Deepfake audio of Denník N journalist offers worrying example of AI abuse. https://ipi.media/slovakia-deepfake-audio-of-dennik-n-journalist-offers-worrying-example-of-ai-abuse/

Porlezza, C. (2023). Promoting responsible AI: A European perspective on the governance of artificial intelligence in media and journalism. Communications, 48(3), 370–394. https://doi.org/10.1515/commun-2022-0091

Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). (2024). Official Journal of the European Union, L 2024/1689. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj

Romero-Moreno, F. (2024). Generative AI and deepfakes: A human rights approach to tackling harmful content. International Review of Law, Computers & Technology, 38(3), 297–326. https://doi.org/10.1080/13600869.2024.2324540

Tkachuk, O., & Voloshyn, O. (2025). Countering AI-powered disinformation through national regulation: Learning from the case of Ukraine. PMC. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11747593/

Weale, M. (2024). Possible harms of artificial intelligence and the EU AI act: Fundamental rights and risk. Journal of Risk Research, 27(9), 1127–1143. https://doi.org/10.1080/13669877.2024.2350720

Zaiarnyi, O. A. (2019). Assessment criteria for the lawfulness of artificial intelligence technologies application in health care. Wiadomości Lekarskie, 72(12/2), 2568–2572.

References

Verkhovna Rada of Ukraine. Research Service. (2024). Information note on the use of artificial intelligence in media: Potential and risks [in Ukrainian]. https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33465.pdf

European Court of Human Rights. (2017, September 5). Bărbulescu v. Romania [Grand Chamber]. Application No. 61496/08. https://hudoc.echr.coe.int

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950, ratified by the Law of Ukraine of 17.07.1997. (1997). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 40, Art. 263 [in Ukrainian].

On Copyright and Related Rights: Law of Ukraine of 01.12.2022 No. 2811-IX. (2022) [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20

On Personal Data Protection: Law of Ukraine of June 1, 2010 No. 2297-VI. (2010). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 34, Art. 481 [in Ukrainian].

On Media: Law of Ukraine of December 13, 2022 No. 2849-IX. (2022). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 32, Art. 83 [in Ukrainian].

Adjin-Tettey, T. D., Anichebe, A., Asante-Agyekum, B., Buabeng, M., & Yartey, D. (2025). Artificial intelligence and journalism: A systematic bibliometric and thematic analysis of global research. Computers in Human Behavior. https://doi.org/10.1016/j.chb.2025.108707

Council of Europe. (2024). Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law (CETS No. 225). https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/225

Council of Europe, Steering Committee on Media and Information Society. (2023). Guidelines on the responsible implementation of artificial intelligence (AI) systems in journalism. https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/-/guidelines-on-the-responsible-implementation-of-artificial-intelligence-ai-systems-in-journalism

Engström, V., & Hacker, P. (2025). Regulating AI from Europe: A joint analysis of the AI Act and the Framework Convention on AI. The Theory and Practice of Legislation. https://doi.org/10.1080/20508840.2025.2492524

Home Security Heroes. (2023). 2023 state of deepfakes: Realities, threats, and impact. https://www.securityhero.io/state-of-deepfakes

International Press Institute. (2023). Slovakia: Deepfake audio of Denník N journalist offers worrying example of AI abuse. https://ipi.media/slovakia-deepfake-audio-of-dennik-n-journalist-offers-worrying-example-of-ai-abuse/

Porlezza, C. (2023). Promoting responsible AI: A European perspective on the governance of artificial intelligence in media and journalism. Communications, 48(3), 370–394. https://doi.org/10.1515/commun-2022-0091

Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). (2024). Official Journal of the European Union, L 2024/1689. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj

Romero-Moreno, F. (2024). Generative AI and deepfakes: A human rights approach to tackling harmful content. International Review of Law, Computers & Technology, 38(3), 297–326. https://doi.org/10.1080/13600869.2024.2324540

Tkachuk, O., & Voloshyn, O. (2025). Countering AI-powered disinformation through national regulation: Learning from the case of Ukraine. PMC. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11747593/

Weale, M. (2024). Possible harms of artificial intelligence and the EU AI act: Fundamental rights and risk. Journal of Risk Research, 27(9), 1127–1143. https://doi.org/10.1080/13669877.2024.2350720

Zaiarnyi, O. A. (2019). Assessment criteria for the lawfulness of artificial intelligence technologies application in health care. Wiadomości Lekarskie, 72(12/2), 2568–2572.

Отримано редакцією журналу / Received: 16.04.26
Прорецензовано / Revised: 31.05.26
Схвалено до друку / Accepted: 09.06.26
Опубліковано / Published: 20.07.26

Oleh ZAIARNYI, DSc (Law), Prof.
ORCID ID: 0000-0003-4549-7201
e-mail: olehzaiarnyi@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEGAL BOUNDARIES OF THE LAWFUL USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SYSTEMS IN MEDIA ACTIVITIES: EUROPEAN EXPERIENCE AND PROPOSALS FOR UKRAINE

Background. ***The article examines the legal boundaries of the lawful use of artificial intelligence systems in media activities against the backdrop of the rapid proliferation of generative AI technologies and the intensification of challenges associated with disinformation, deepfakes, and violations of human rights.***

The relevance of the topic is determined by the absence within Ukrainian legislation of a dedicated mechanism for the legal regulation of artificial intelligence use by media entities, as well as by the need to align national practice with the requirements of Regulation (EU) 2024/1689 on Artificial Intelligence (the EU AI Act), the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law, and the Council of Europe Guidelines on Responsible Implementation of Artificial Intelligence in Journalism (2023).

The aim of the article is to identify and analyse the normative, law-enforcement, and factual criteria of the lawfulness of AI system use by media entities, and on that basis to formulate proposals for the improvement of Ukrainian legislation in the relevant area of legal regulation, having regard to the standards of EU law and the law of the Council of Europe.

Methods. ***In the course of preparing the article, general scientific methods of cognition were employed – the dialectical, systemic-structural, and formal-logical methods – together with specialised legal methods: the comparative-legal, normative-dogmatic, and sociological methods, as well as the method of legal forecasting.***

Results. ***The article draws a distinction between the normative, law-enforcement, and factual criteria for assessing the lawfulness of AI use in media, and examines the risk-based approach as the methodological foundation of the corresponding legal regulation. Particular attention is devoted to the protection of media consumers' rights to non-interference in private and family life, to access to reliable information, and to the refutation of inaccurate information, as well as to the problem of countering deepfakes as a threat to the information security of the state. Based on an analysis of European experience, recommendations are formulated to improve Ukrainian legislation in this field.***

C o n c l u s i o n s . ***The research confirms that the legal regulation of AI in media should combine a risk-based approach with effective safeguards for human rights, transparency, and accountability. Further alignment of Ukrainian legislation with EU standards is essential to ensure responsible AI use, protect media consumers, and counter the risks posed by deepfakes and other forms of synthetic content.***

K e y w o r d s : ***artificial intelligence; media; deepfake; disinformation; risk-based approach; artificial intelligence regulation; information security; human rights; freedom of expression.***

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.